

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
BORYS GRINCHENKO KYIV UNIVERSITY PEDAGOGICAL INSTITUTE

*Європейські та вітчизняні тренди
підготовки майбутніх учителів
початкової школи:
тезисна теорія та варіативна практика
з е-навчанням*

Монографія

*European and domestic trends in
the training of future primary school teachers:
thesis theory and variable practice
with e-learning*

Monograph

УДК 378:373.3.011.3-051]:330.35

*Рекомендовано до друку вченою радою
Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка
(протокол № 11 від 15.10.2020 року)*

Рецензенти:

Матвієнко Олена Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи та міжнародних зв'язків Інституту педагогіки і психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова;

Комар Ольга Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Факультету початкової освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Європейські та вітчизняні тренди підготовки майбутніх учителів початкової школи: тезисна теорія та варіативна практика з е-навчанням : монографія / авторський колектив; за наук. ред. д. пед. н. Т. І. Мієр. Німеччина. Карлсрує. 2020. 250 с.
ISBN 978-3-949059-01-8

У монографії представлено теоретичні та практичні напрацювання працівників кафедри початкової освіти Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, які розроблено під час дослідження проблеми «Нова стратегія професійної підготовки вчителя початкової школи в умовах євроінтеграції», та відображено результат співпраці з Природничо-гуманітарним університетом в Сельдзах (Республіка Польща).

Для системного ознайомлення з матеріали наукової праці її контент структуровано за чотирма розділами. Для упорядкування інформації в кожному з розділів книги використано матричний підхід, відповідно до якого виклад матеріалу кожної статті здійснено з дотриманням трьох інформаційних блоків. Першим блоком передбачено розгляд ключових ідей європейського досвіду. У другому блоці реалізовано тезисне представлення теоретичних напрацювань з проблеми. Третій блок спрямовано на розкриття варіативних практичних вправлень студентів Педагогічного інституту, які навчаються на першому (бакалаврському) та другому (магістерському) рівнях вищої освіти зі спеціальності 013 «Початкова освіта», включаючи е-навчання.

Зміст монографії унаочнено схемами, рисунками, скріншотами сторінок сайтів, фотографіями робіт студентів.

Для викладачів і студентів закладів вищої педагогічної освіти, учителів початкової школи, викладачів формальної і неформальної освіти та всіх, хто цікавиться е-навчанням та оволодіває знаннями в самоосвітній діяльності.

УДК 378:373.3.011.3-051]:330.35

DOI 10.30888/978-3-949059-01-8

© Авторський колектив, 2020

© Дизайн, ScientificWorld-NetAkhatAV, 2020

ISBN 978-3-949059-01-8

UDC 378:373.3.011.3-051]:330.35

*Recommended for publication by the
Academic Board of the Pedagogical Institute of Borys Grinchenko Kyiv University
(Protocol No. 11 from 15.10. 2020)*

Reviewers:

Matvienko Olena Valeriivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Deputy Director for Research and International Relations of the Institute of Pedagogy and Psychology of the National Pedagogical Dragomanov University;

Komar Olga Anatoliyivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Professional Methods and Innovative Technologies in the Primary School of the Faculty of Primary Education of Pavel Tychyna Uman State Pedagogical University.

European and domestic trends in the training of future primary school teachers: thesis theory and variable practice with e-learning. Monograph. Chief Editor Dr. of Ped. Science T. I. Miyer. Germany. Karlsruhe. 2020. 250 p.

ISBN 978-3-949059-01-8

The monograph presents theoretical and practical developments of employees of the Department of Primary Education of the Pedagogical Institute of Borys Grinchenko Kyiv University, which were developed as the result of the research on “New strategy for primary school teacher training in terms of European integration”, and reflects the result of cooperation with the Siedlce University of Natural Sciences and Humanities (Republic of Poland).

For systematic acquaintance with the materials of the monograph, its content is structured in four sections. In order to organize the information in each of the sections of the book a matrix approach was used, according to which the presentation of the material of each article is carried out in compliance with the three information blocks. The first block provides consideration of key ideas of the European experience. In the second block the thesis presentation of theoretical developments on the problem is realized. The third block is aimed at revealing various practical exercises of students of the Pedagogical Institute who study at the first (bachelor's) and second (master's) levels of higher education in the specialty 013 “Primary Education”, including e-learning.

The content of the monograph is illustrated by diagrams, drawings, screenshots of website pages, photos of students' works.

This manual is designed for teachers and students of higher pedagogical education, primary school teachers, teachers of formal and non-formal education and all those who are interested in e-learning and acquire knowledge in self-educational activities.

**УДК 378:373.3.011.3-051]:330.35
DOI 10.30888/978-3-949059-01-8**

Copyright © Authoring team, 2020
Copyright © Drawing up & Design. ScientificWorld-NetAkhatAV, 2020

ISBN 978-3-949059-01-8

INHALT / CONTENT

FOREWORD	12
SECTION 1. CURRENT EUROPEAN AND UKRAINIAN TRENDS OF TRAINING OF FUTURE PRIMARY EDUCATION TEACHERS ...	16
1.1. Miyer T. I., Bondarenko H. L. Primary education and training of future teachers in EU countries: significant trends for Ukrainian education	17
1.2. Klim-Klimashevsk A. Polish experience in training of future teachers of preschool and primary school education	28
SECTION 2. COMPETENCE CONTEXT OF TRAINING OF FUTURE PRIMARY EDUCATION TEACHERS: EUROPEAN AND UKRAINIAN EXPERIENCE	42
2.1. Dubovyk S. H., Poriadchenko L. A. E-learning on preparation of future primary school teachers for the development of communicative competence of primary junior students	43
2.1.1. <i>Key ideas of the European experience</i>	43
2.1.2. <i>Thesis presentation of theoretical developments on the problem</i>	44
2.1.3. <i>Variability of practical exercises and e-learning</i>	48
References	63
2.2. Sukhopara I. G. Formation of emotional competence of future primary school teachers in e-learning: the experience of Finland and Ukraine	65
2.2.1. <i>Key ideas of the European experience</i>	65
2.2.2. <i>Thesis presentation of theoretical developments on the problem</i>	66
2.2.3. <i>Variability of practical exercises and e-learning</i>	76
References	83
2.3. Miyer T. I., Shyrovkov D. L. The focus of e-learning on preparation of future primary school teachers for the formation of students' key competence of lifelong learning	85
2.3.1. <i>Key ideas of the European experience</i>	86
2.3.2. <i>Thesis presentation of theoretical developments on the problem</i>	87
2.3.3. <i>Variability of practical exercises and e-learning</i>	90
References	109

SECTION 3. ACTIVITY-INTERACTIVE AND CONTENT-PROCEDURAL ACCENTS OF THE PROCESS OF PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF PRIMARY EDUCATION IN EUROPE AND UKRAINE 111

3.1. Bondarenko H. L., Vashchenko O. M. Preparation of future primary school teachers for rhetorical activity within e-learning: domestic and European theory and practice.....	112
3.1.1. <i>Key ideas of the European experience</i>	112
3.1.2. <i>Thesis presentation of theoretical developments on the problem</i>	116
3.1.3. <i>Variability of practical exercises and e-learning</i>	120
References	135
3.2. Rudenko N. M. Mathematical training of future primary school teachers in Europe and Ukraine: interactive component of e-learning...	137
3.2.1. <i>Key ideas of the European experience</i>	137
3.2.2. <i>Thesis presentation of theoretical developments on the problem</i> ...	138
3.2.3. <i>Variability of practical exercises and e-learning</i>	141
References	155
3.3. Palamar S. P., Nezhyva L. L. Literary education of future primary school teachers: european and domestic theoretical principles and applied aspects in e-learning.....	156
3.3.1. <i>Key ideas of the European experience</i>	156
3.3.2. <i>Thesis presentation of theoretical developments on the problem</i> ...	157
3.3.3. <i>Variability of practical exercises and e-learning</i>	162
References	170
3.4. Shpitsa R. I. The influence of the organization of music education in German primary school on development of e-learning in institutions of higher pedagogical education in Ukraine	171
3.4.1. <i>Key ideas of the European experience</i>	171
3.4.2. <i>Thesis presentation of theoretical developments on the problem</i> ...	172
3.4.3. <i>Variability of practical exercises and e-learning</i>	177
References	181

SECTION 4. TECHNOLOGICAL BASIS OF MULTIPURPOSE TRAINING OF FUTURE PRIMARY EDUCATION TEACHERS: EUROPEAN AND UKRAINIAN TRANSFORMATIONS 182

4.1. Vyshnivska N. V., Shkurenko O. V. E-learning as a tool of preparation of future teachers for the formation of civic skills in primary school students	183
4.1.1. <i>Key ideas of the European experience in civic education</i>	183
4.1.2. <i>Thesis presentation of theoretical developments on the problem</i> ...	185

4.1.3. <i>Key ideas of European experience in the introduction of media education, media technologies and e-learning</i>	193
4.1.4. <i>Thesis presentation of theoretical developments on the problem</i> ...	194
4.1.5. <i>Variability of practical exercises and e-learning</i>	206
References	214
4.2. Romanenko L. V, Romanenko K. A., Druts I. V. Preparation of future primary school teachers for the organization of virtual study tours in e-learning: European and domestic accents.....	217
4.2.1. <i>Key ideas of the European experience in civic education</i>	217
4.2.2. <i>Thesis presentation of theoretical developments on the problem of organization of educational and excursion activities</i>	218
4.2.3. <i>Creation of virtual tours of the integrated course “I explore the world”: variability of practical exercises for the organization of e-learning</i>	223
References	234
4.3. Sakaliuk O. P. Art therapy in e-learning: from theory to practice of its implementation in European and Ukrainian education	235
4.3.1. <i>Key ideas of the European experience</i>	235
4.3.2. <i>Thesis presentation of theoretical developments on the problem “Music therapy: the experience of Europe and Ukraine”</i>	236
4.3.3. <i>Thesis presentation of theoretical developments on the problem “European and Ukrainian trends in the use of fairy tale and drama therapy”</i>	240
4.3.4. <i>Variability of practical exercises and e-learning</i>	243
References	247
EPILOGUE	248

Bondarenko H. L., Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of Department;

Vashchenko O. M., Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Бондаренко Г. Л., канд. пед. н, доц., завідувач кафедри;

Ващенко О. М., канд. пед. н, доц.

3.1. PREPARATION OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS FOR RHETORICAL ACTIVITY IN DOMESTIC WITHIN E-LEARNING: EUROPEAN AND DOMESTIC THEORY AND PRACTICE

3.1. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РИТОРИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС Е-НАВЧАННЯ: ЄВРОПЕЙСЬКА ТА ВІТЧИЗНЯНА ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

4.1.1. Ключові ідеї європейського досвіду

У європейських країнах (Англія, Болгарія, Польща, Франція, Фінляндія та ін.) у процесі здобуття вищої педагогічної освіти особлива увага приділяється формуванню у майбутніх учителів готовності до риторичної діяльності, оскільки саме цей вид діяльності розглядається як передумова та основа ефективної педагогічної комунікації, а також як умова формування у педагогів комплексу риторичних умінь. Зазначене знайшло відображення у змісті професійних стандартів, вимогах освітніх програм, а також у наукових працях, присвячених дослідженню компетентностей сучасного вчителя. Аналіз результатів одного із них, а саме: анкетування школярів, дозволив французькому вченому Стефані Лелу (Stéphanie Leloup) скласти портрет «ідеального вчителя» очима дітей. Відповідно до їхніх міркувань ідеальний учитель [11]:

- уміє будувати особистісні стосунки з учнями на взаємній повазі;
- володіє такими якостями як: доброзичливість, чуйність, співпереживання, відкритість, готовність до співпраці, почуття гумору, відповідальність, начитаність, ерудиція тощо;
- уміє цікаво проводити заняття, утримувати увагу класу протягом всього заняття, підтримувати дисципліну;
- любить і знає свій навчальний предмет, уміє зацікавити ним;
- володіє педагогічним тактом, ораторським мистецтвом тощо.

Кожен із компонентів портрета «ідеального вчителя», складеного відповідно до міркувань дітей, опосередковано або безпосередньо ґрунтується на теоретичних риторичних засадах, зокрема на модусах публічного виступу та законах риторики (табл. 1). Формування у майбутніх педагогів риторичних умінь постає як наскрізна мета опрацювання навчальних дисциплін академічного і прикладного характеру в усіх освітніх програмах європейських країн. У той же час процес реалізації цієї мети набуває певних особливостей у кожній із країн Європи.

Таблиця 1

Відповідність між компонентами портрета «ідеального вчителя» (Stéphanie Leloup) та модусами і законами педагогічної риторики

Компоненти портрета «ідеального вчителя» (Stéphanie Leloup)	Модуси та закони педагогічної риторики
будувати особистісні стосунки з учнями на взаємній повазі, підтримувати дисципліну, володіти якостями доброзичливості, чуйності, відкритості, бути готовим до співпраці, відповідальності	модус етосу (<i>апеляція до моральних принципів, норм людської поведінки</i>), закон ефективної комунікації (<i>налагодження контакту з аудиторією</i>)
співпереживати, мати почуття гумору, цікаво проводити заняття, утримувати увагу класу протягом всього заняття	модус пафосу (<i>апеляція до почуттів</i>), закони моделювання аудиторії (<i>вивчення аудиторії</i>), тактичний (<i>добір засобів аргументації; активізація мислення, почуттєво-емоційної діяльності учнів</i>) та ефективної комунікації
любити і знати свій навчальний предмет, бути здатним зацікавити ним, ерудованим	модус логосу (<i>апеляція до розуму</i>), концептуальний (<i>пошук задуму, ідеї</i>), стратегічний (<i>визначення цільової установки</i>) і тактичний закони
володіти манерою поведінки, педагогічним тактом, ораторським мистецтвом	модуси (етос, логос, пафос), закони риторики (концептуальний, моделювання аудиторії, стратегічний, тактичний, мовленнєвий (<i>вираження думки в дієвій словесній формі: правильність, виразність, ясність, точність, образність, стислість, доцільність</i>), ефективної комунікації, системно-аналітичний (<i>аналіз ефективності риторичної діяльності</i>))

Відповідно до освітньої програми підготовки вчителів у Педагогічних інститутах університетського типу Франції (м. Кан, Нижня Нормандія) організацію процесу формування риторичних умінь передбачено змістом таких навчальних курсів, як [6]:

- «Французька мова» («Розвиток 4 видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання і письмо»);

- «Особливості роботи шкільного вчителя» («Спілкування як інструменти педагогічного впливу»);

- «Театр і режисерування» («Методика постановки і режисерування спектаклів», «Театральне мистецтво», «Художнє читання»).

У «Переліку вимог до особистісно професійних якостей французького вчителя» [10] чільне місце посідає мовленнєва компетентність педагога. До її складу віднесено і низку риторичних умінь, зокрема:

- досконале володіння французькою мовою й грамотним мовленням, що є прикладом для суб'єктів освітнього процесу;
- уважне спостереження за мовленням своїх учнів;
- ясність і чіткість формулювання своїх висловлювань, враховуючи вікові та інтелектуальні особливості класу;
- доступне пояснення навчального матеріалу;
- адаптація пояснення до особливостей слухачів (колег, учнів, батьків);
- аргументоване пояснення учням способів оцінювання знань;
- коректне повідомлення батькам про успіхи та невдачі їхніх дітей тощо.

У документі «Модель французького вчителя професіонала (учитель XXI століття)» [6] йдеться про комунікативні та ораторські якості як про необхідні особистісні утворення для ефективної мовленнєво-риторичної діяльності сучасного педагога.

У концепціях вищої педагогічної освіти Франції увагу акцентовано на педагогічних компетентностях учителя. Риторичну компетентність постає одним із чотирьох типів компетентностей магістра.

У Польських університетах на педагогічних спеціальностях (*specjalność pauczycielska*) запроваджено викладання навчальної дисципліни «Проблеми голосу» («*Emisja głosu*»). Змістом дисципліни передбачено опрацювання: особливостей мовлення (дихання та формування голосу); будови та роботи гортані під час фонації; явища резонансу і його ефективне застосування; профілактики захворювань голосу, гігієнічності голосової поведінки; особливостей застосування голосу вчителем, виразності голосу, модуляції голосу, інтонації, фразування, основ презентації вчительської професії, специфіки голосу тощо.

Формування риторичних умінь у майбутніх фахівців розгортається й під час опрацювання навчальних предметів:

- «Міжособистісне спілкування» («*Komunikacja interpersonalna*») – ознайомлення з основними питаннями міжособистісного спілкування, теоріями комунікації, типами, формами і методами комунікації, внутрішніми та зовнішніми бар'єрами спілкування;

- «Риторика і еристика» («*Retoryka i erastyka*») опрацювання основних понять риторики, концепції мовних переконань і маніпулювань, шляхів створення мовної картини світу, раціонального й емоційного переконання, типологічних аргументів і полемічних прийомів, аналізу публічних промов для застосування у своїх риторичних стратегіях, участі в освітніх іграх, створення й аналіз власних текстів промов.

Процес вивчення навчальної дисципліни «Риторика й еристика» організовується в двох семестрах із загальною кількістю годин – 120. З яких: 30 годин відводиться на лекційний виклад навчального матеріалу, 30 годин тривають практичні заняття, а 60 годин – самостійна робота студентів. Зазначене слугує орієнтиром для організації процесу формування готовності майбутніх

учителів до риторичної діяльності у вітчизняних закладів вищої педагогічної освіти.

У Болгарії системна підготовка студентів до ефективної риторичної діяльності передбачена навчальним планом спеціальності «Риторика» філософського факультету Софійського університету Святого Климента Охридського. Зазначене забезпечується [13]: визначенням переліку навчальних дисциплін; передбаченням достатньої кількості кредитів (ECTS) на їх вивчення (табл. 2).

Таблиця 2

Навчальні дисципліни системної підготовки студентів до ефективної риторичної діяльності та кількість кредитів, виокремлених на їх опрацювання (Болгарія, Софійський університет Святого Климента Охридського)

Назва навчальних дисциплін	Кількість кредитів (ECTS)
«Дебати»	2 ECTS
«Історія болгарської риторики і красномовства»	3 ECTS
«Класична риторика (Давня Греція і Давній Рим)»	3 ECTS
«Невербальна комунікація в риториці»	4 ECTS
«Політична риторика»	4 ECTS
«Публічне мовлення»	3 ECTS
«Мовлення і поведінка перед камерою і мікрофоном»	2 ECTS
«Мовна культура і культура мовлення»	3 ECTS
«Аксіологічні аспекти аргументації великих філософів»	2 ECTS
«Логіка, філософія і риторика»	2 ECTS
«Риторика у віртуальному просторі»	2 ECTS
«Бізнескомунікація»	3 ECTS
«Презентаційні вміння»	2 ECTS
«Сучасна риторика»	3 ECTS
«Технологія переговорів»	3 ECTS
«Гендерна риторика»	2 ECTS
«Ораторське мистецтво і риторика Стародавнього Сходу»	2 ECTS
«Реклама»	2 ECTS
«Релігія і релігійне красномовство»	2 ECTS
«Зв'язки з громадськістю»	2 ECTS

Деякі з навчальних дисциплін, а саме: «Дебати», «Невербальна комунікація в риториці», «Мовлення і поведінка перед камерою і мікрофоном», «Риторика у віртуальному просторі», «Презентаційні вміння», «Сучасна риторика», «Зв'язки з громадськістю», постають як значущості для процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи, а відтак, мають знайти відображення в освітніх програмах вітчизняних закладів вищої педагогічної освіти або визначити контент змістових модулів навчальних програм із педагогічної риторики.

У Фінляндія змістом підготовки вчителя початкової школи також передбачено вивчення відповідних дисциплін в(у):

- 1) Ювяскюльському університеті – «Мова і комунікація» (20 ECTS);
- 2) Гельсінському університеті – «Теорія комунікацій та орієнтування» (25 ECTS); змістові модулі [19]:

- «Мовні та комунікативні вміння», «Рідна мова», «Усна комунікація та вміння спілкування» (2 ECTS);
- «Театральна педагогіка» (3 ECTS);
- «Наукове письмо» (3 ECTS);
- «Іноземна мова» (3 ECTS); «Друга державна мова» (3 ECTS);
- «Інформаційно-комунікаційні технології в навчанні» (6 ECTS);
- «Вступ до медіаосвіти» (6 ECTS).

В Англії риторичні вміння, якими має оволодіти педагог, визначено в «Новому професійному стандарті QTS для вчителів класу в Англії» (The New Professional QTS standards for Classroom Teachers in England). Відповідно до вимог стандарту для отримання статусу кваліфікованого вчителя мають бути сформовані такі складники риторичного вміння як [21]:

- уміння спілкуватися з дітьми, батьками, опікунами;
- уміння взаємодіяти в індивідуальному спілкуванні та в команді;
- уміння користуватися засобами невербальної комунікації;
- уміння усвідомлювати і поважати внесок колег, батьків, опікунів у розвиток і досягнення здобувачів освіти;
- уміння інформувати батьків про успішність їхніх дітей;
- уміння вияву поваги до етнічних, культурних та релігійних особливостей у спілкуванні;
- уміння виконувати професійні обов'язки у процесі колективної взаємодії та співробітництва з колегами;
- уміння залучати досвідчених спеціалістів до роботи з класом, усвідомлюючи при цьому власний внесок у професійну діяльність.

Формування риторичних умінь у майбутніх педагогів передбачено змістом професійних стандартів, освітніх програм та навчальних планів, що, у свою чергу, засвідчує актуальність цього процесу та його віднесення до низки процесів, які в своїй сукупності складають систему підготовки вчителів у європейських країнах.

3.1.2. Тезисне представлення теоретичних напрацювань з проблеми

Теза 1. У сучасному європейському освітньому просторі риторика є актуальною у сферах викладання та дослідження.

За результатами дослідження О. Щербакової [14], в Європі створено та успішно функціонують інститути та академії риторики, зокрема:

- Інститут європейської риторики (Europäisches Institut für Rhetorik (EifR чи IER));

- Інститут Риторики і Методології (Institut für Rhetorik und Methodik (IRM)) у складі Європейської Академія Otzenhausen (Europäische Akademie Otzenhausen).

Галузь риторикознавства розвивають сучасні дослідники:

- європейські: Ove Bergersen (Норвегія), Skirmante Birzietiene (Латвія), Karin Kröninger (Німеччина), Alexander Meier (Німеччина), Christina-Panagiota Manolea (Греція), Georgios P. Tsomis (Греція), Martijn Wackers, Jong de Jaap, Bas Andeweg (Нідерланди), Battzion Yemini (Ізраїль), Adelino Cattani (Італія) та ін.;

- вітчизняні: Флорія Бацевича, Ярослава Білоусова, Ніна Голуб, Григорій Ключеко, Любов Мацько, Галина Сагач, Наталі Сивачук, Олена Щербакова та ін.

Теза 2. *Поняття «риторика» не набуло у зарубіжних і вітчизняних наукових джерелах однозначного визначення.*

Аналіз наукових праць зарубіжних і вітчизняних учених засвідчив, що поняття «риторика» визначається як:

- мистецтво впливу на розум і волю громадян засобами слова (Аристотель, Платон); мистецтво красномовства (Цицерон, Квінтіліан); теорія ораторського мистецтва; книга, яка містить таку теорію... [18, с. 203]; мистецтво мовлення, що покликане переконати слухачів [16, с. 341];

- книга, яка містить теорію риторики... [18, с. 203];

- наука про загальні способи переконання у ймовірному чи можливому, які ґрунтуються на чіткій системі логічних доведень; наука про закони управління мисленнєво-мовленнєвою діяльністю, тобто про закони, які визначають ефективність цієї діяльності» [18, с. 203];

- комунікативна практика, за допомогою якої люди виступають публічно, зміцнюють і роблять виклик усьому: від державної політики до загальнокультурних цінностей та індивідуальної ідентичності [20].

Терміни «мистецтво», «наука», «мовлення», «переконання», «публічний виступ», «мисленнєво-мовленнєва діяльність», «комунікативна практика» складають термінологічне поле визначення поняття «риторика».

Теза 3. *Поняття «риторичні вміння» в зарубіжних і вітчизняних наукових розвідках тлумачаться з точки зору ефективного впливу на слухача.*

Риторичні вміння – це:

- уміння усвідомлено впливати на аудиторію за допомогою мовлення», «уміння, що сприяють розвитку / формуванню усвідомленого ефективного мовленнєвого впливу на людину під час міжособистісного, групового та колективного спілкування (Л. Горобець) [7, с.171];

- набута здатність мовця здійснювати планомірну підготовку міжособистісного, групового чи масового спілкування й досягати усвідомленого ефективного впливу на слухача (Н. Голуб) [4, с. 57].

Риторичні вміння, які необхідно сформувані у майбутнього вчителя початкових класів, відображено на рис. 1.

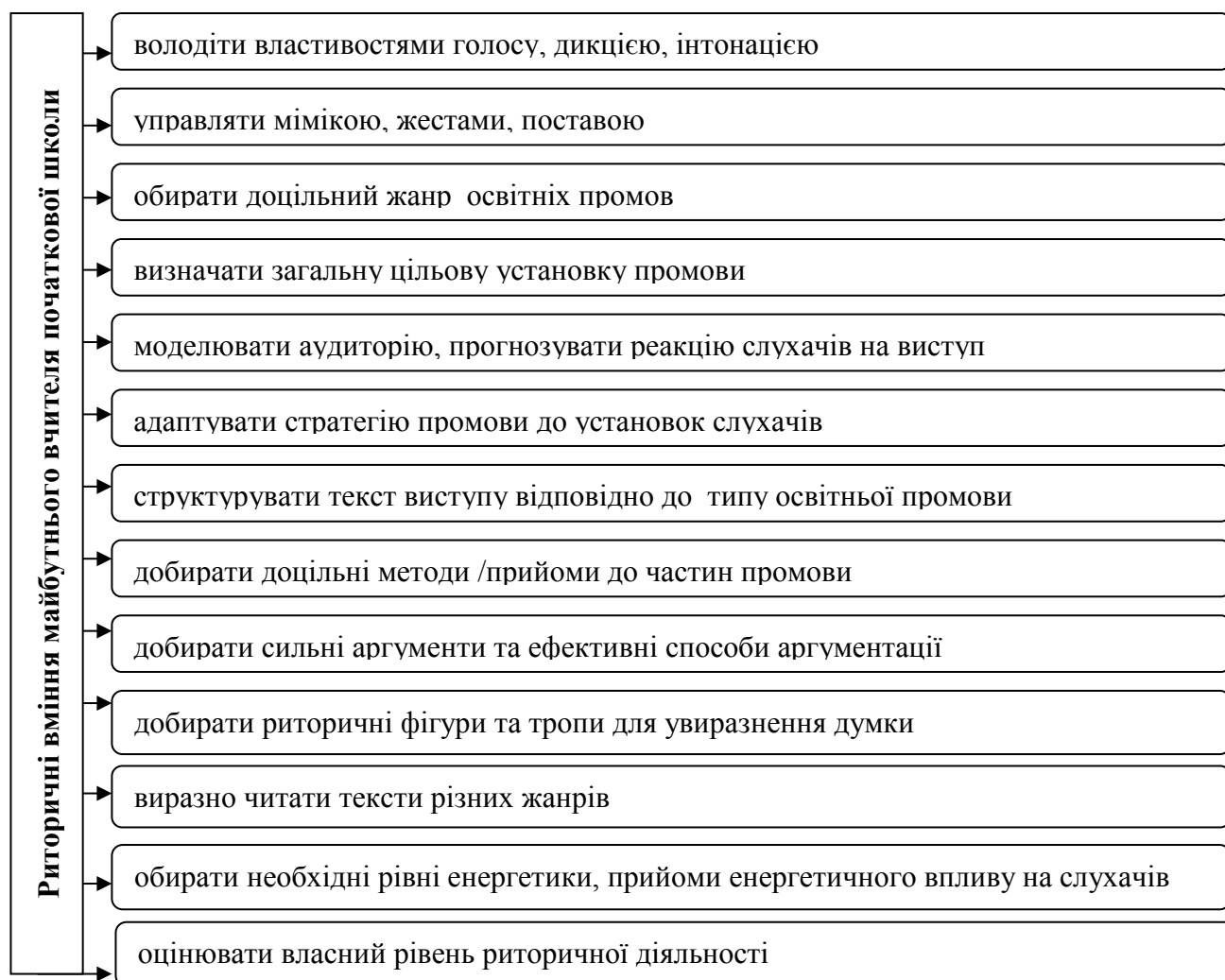

Рис. 1. Риторичні вміння майбутнього вчителя початкових класів

Теза 4. У європейських закладах вищої освіти формування риторичних умінь майбутніх педагогів здійснюється з використанням форм організації процесу навчання та методів навчання, які характеризуються як традиційні та інноваційні.

У таблиці 3 узагальнено дані про зарубіжний досвід підготовки педагогів [9], зокрема відомості про основні форми організації процесу навчання та методи навчання в європейських країнах, які сприяють формуванню риторичних умінь у майбутніх вчителів початкових класів.

Таблиця 3

Складники дидактичного інструментарію, які використовуються в європейських країнах з метою формування риторичних умінь у майбутніх вчителів початкових класів

Назва країна	Форми організації процесу навчання	Методи навчання
1	2	3
Австрія	лекція, тренінг, тьюторське (індивідуальне) заняття, консультаційне заняття, семінар у невеликих групах, практичне заняття, проблемне навчання, дискусія, проєкт, практика	моделювання, рольові та дидактичні ігри, гра, драматизація, дебати, мікровикладання, аналіз ситуацій, евристичні, мозковий штурм, дискусія, дослідницьке завдання
Кіпр	лекція (очна / дистанційна), чат, відеочат, форум, письмовий іспит, методична консультація, практика	моделювання (педагогічної діяльності), спостереження у шкільному середовищі, дискусія, розв'язання проблемних ситуацій
Німеччина	лекція, семінар, тренінг, колоквиум, практика, самостійна робота, консультації (тьюторіал), дистанційне навчання, проєкт	кооперативний, проблемний, ситуаційний, дослідницький, рефлексія
Фінляндія	лекція, семінар, просемінарська робота, есе, практичне заняття, консультація, самостійна робота, практика, проблемне заняття, проєктна діяльність	традиційні методи, альтернативні методи, інноваційні, наочні та практичні, ділова гра, драматико-педагогічний метод, метод ток-шоу, метод мікрофону, метод «кейс-стаді»
Франція	лекція з проблемною ситуацією, семінар, самостійна робота, практичне заняття, практика	дискусії, вправи (діалогічного характеру, експериментальні), аналіз педагогічних ситуацій, проблемні методи, метод демонстрації відеофільмів, моделювання, мікровикладання, рольові ігри, методика «Двійник» (фр. Le Sosie)

Продовження таблиці 3

1	2	3
Польща	dystansowe e-learning, лекція, семінар, практичні заняття, дистанційне навчання	інформаційний та проблемний виклад, пояснення, дидактична гра (ситуаційна), дидактична дискусія, вправи, перегляд фільмів / телепередач, методи проблематизації, продукування ідей, методи розвитку аналітичного мислення, дослідницькі, евристичний метод

4.1.2. Варіативність практичних вправлень та е-навчання

Формування риторичних умінь у майбутніх педагогів організовується в освітньому процесі Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка з дотриманням авторської моделі «Система формування риторичних умінь у майбутніх учителів початкових класів під час е-навчання» (рис. 2).

Однією з ефективних форм організації навчання, спрямованого на формування у майбутніх учителів початкової школи риторичних умінь, є тренінг (англ. training), який розглядається як:

- процесуальний компонент тренінгового навчання, що було започатковано Куртом Левінім (Kurt Lewin), Карлом Роджерсом (Carl Rogers) та ін., а також Національною лабораторією тренінгу (National Training Laboratories) в м. Бетеле (США);

- форма організації навчання, яка ґрунтується на активних методах групової роботи та спрямована на особистий і професійний розвиток майбутнього педагога, що виявляється у набутті, аналізі та переоцінці ними власних риторичних умінь у процесі групової взаємодії.

Під час організації навчання, спрямованого на формування в майбутніх учителів початкової школи риторичних умінь, важливо:

- дотримуватися традиційної структури проведення тренінгу (вступ, основна частина, заключна частина);

- забезпечити реалізованість низки умов (постановка чітких цілей; застосування ефективних методів і процедур; забезпеченість тренінгу необхідними засобами; наявність обов'язкових правил, регламенту; періодичне оцінювання ефективності, коректування та вдосконалення змісту тренінгу);

- запровадити систему методів активного навчання, зокрема роботу в парах, роботу в малих групах, інтерв'ю, дискусію, навчальні ігри, мозковий штурм, роботу експертних груп, мінівиступи, комплекс вправ, відеозаписи тощо.

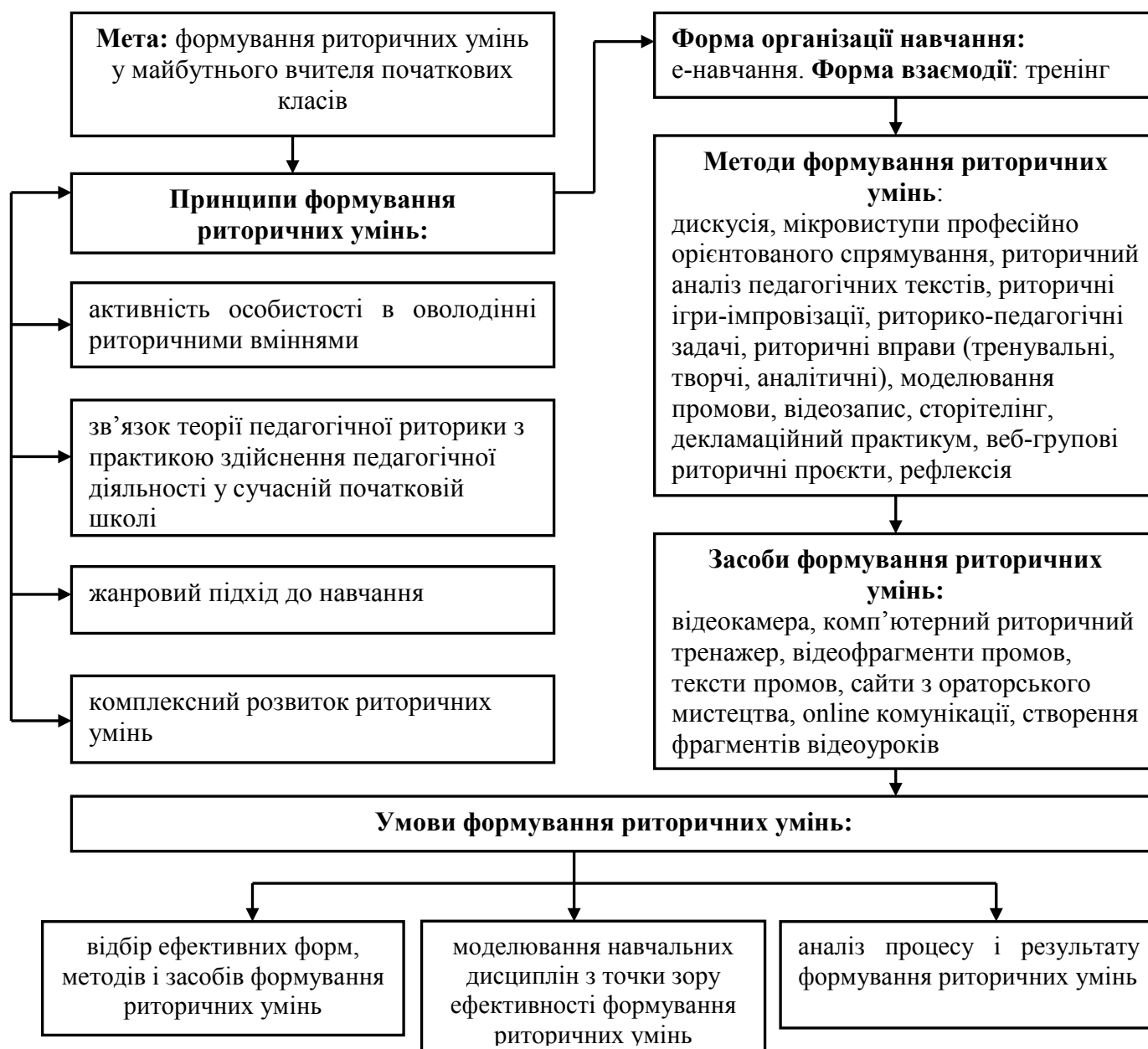

Рис. 2. Модель «Система формування риторичних умінь у майбутніх учителів початкових класів під час е-навчання» (за Г. Бондаренком)

Організація е-навчання, спрямованого на розвиток риторичних умінь має слугувати:

- формуванню в майбутніх учителів початкової школи нових риторичних умінь, значущих для здійснення професійної діяльності (професійні якості голосу; створення енергетики в аудиторії під час виступу; оволодіння ораторською поставою, мімікою, плавною і різноманітною жестикуляцією, її видами і рівнями);

- зменшення чогось небажаного (порушеної дикції; швидкої втоми горла після десятихвилинної розмови); тахілалії (неприродно прискореного темпу мовлення); баділалії (неприродно уповільненого темпу мовлення) тощо;

- оволодіння риторичними вміннями з метою риторизації освітнього процесу в початковій школі;

- оволодіння вміннями підготовки та аналізу професійно значущих для майбутнього вчителя початкових класів текстів мовленнєвого і риторичного жанрів (освітніх промов);

- пізнання студентами суті риторичного ідеалу вчителя початкової школи як компонента культури і зразка спілкування.

«Атрибутивний» супровід тренінга із формування риторичних умінь включає в себе: програму тренінгового курсу; структуру тренінгового заняття; тренінгову групу; викладача-тренера; правила роботи групи; атмосферу взаємодії та спілкування; комплекс вправ; спеціально обладнане приміщення, технічні засоби для тренінгу (відеокамеру, мультимедійний проєктор, екран, мікрофон, ноутбук тощо), матриця моделювання та проведення риторичного тренінгу на основі поєднання аудиторного освітнього середовища з віртуальним освітнім середовищем (табл. 4).

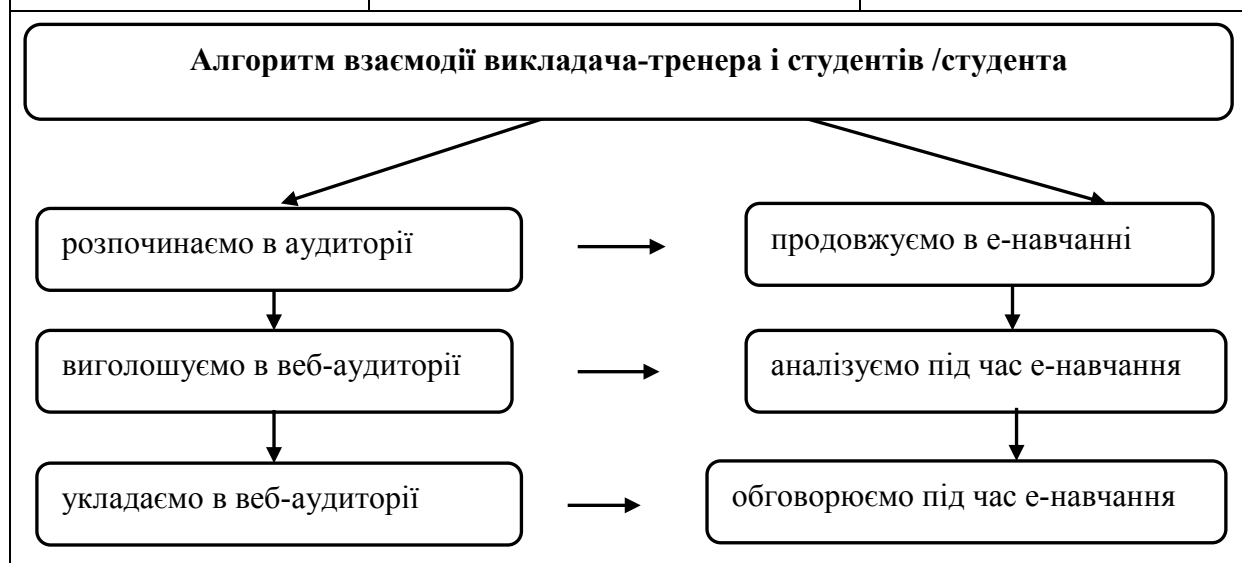
Таблиця 4

**Матриця
моделювання та проведення риторичного тренінгу на основі поєднання
аудиторного освітнього середовища з е-навчанням**

Структурні частини тренінгу	Завдання викладача-тренера	Тривалість
1	2	3
Вступна	Створення атмосфери емоційного комфорту. Визначення правил роботи. Виявлення очікувань. Зворотній зв'язок	До 10-15 хв. (для тренінгів тривалістю 2 год)
Основна	<i>Теоретичний блок</i> Актуалізація проблеми та конкретних завдань для її вирішення. Міні-лекція з елементами бесіди Самонавчання / взаємонавчання Відповіді на запитання <i>Практичний блок</i> Розвиток техніки мовлення (комплекс вправ на розвиток дихання, дикції, голосу тощо) Робота в групах Підготовка і виголошення промови) Відеозапис промови	Різниця загального часу

Продовження таблиці 4

1	2	3
	Аналіз / самоаналіз промов Театральні етюди Риторичні ігри Риторичні ситуації Допоміжні вправи	
Завершальна	Підбиття підсумків. Оцінка здобутого досвіду. Рефлексія. Відповіді на запитання. Домашнє завдання.	До 10-15 хв. (для тренінгів тривалістю 2 год.)

Е-навчання, спрямоване на формування риторичних умінь, забезпечується задіянням навчальної платформи Moodle, зокрема широким набором функціональності. Це дискусійні форуми, завантаження файлів, обмін повідомленнями тощо.

Іншим дієвим методом формування в майбутніх учителів початкової школи риторичних умінь є метод сторітелінгу. Під сторітелінгом (storytelling) розуміють «ефективний метод донесення інформації шляхом розповіді зворушливих, повчальних, смішних історій» [3, с.131]. З метою цілеспрямованого формування у майбутніх учителів початкової школи вміння розповідати зворушливі та повчальні історії з життя видатних дітей, митців, науковців запроваджуються дидактичний супровід «Основні вимоги до історій у запитаннях» та «Основні поради до історій у діях» (рис. 3).

Процес опанування методу сторітелінг розгортається в два етапи. На початковому етапі студенти навчається структурувати текст історій з використанням дидактичного супроводу «Алгоритм дій» (рис. 4).

Основні вимоги до історій У ЗАПИТАННЯХ

Чи є мораль, смислове навантаження, мета?
З чого розпочнеться історія, як розвиватиметься і чим закінчиться?
Чим цікаві головні діючі особи історії?
Як можна резюмувати те, що ви хочете розповісти?
Що робить історію цікавою?

Основні поради до історій У ДІЯХ

- Чи варто згадати факти і дати (чи не перевантажена фактами і датами, вони потрібні чи заважають сприймати інформацію)?
- Як можна резюмувати те, що ви хочете розповісти?
- Що робить історію цікавою?

Забезпечте ясність історії, її новизну і значущість.

Доберіть динамічний сюжет.

Виокремте структурно та підкресліть інтонаційно головні факти, що несуть найбільше змістове навантаження.

Логічно **викладайте** сюжет історії.

Подбайте про виразність мовлення, що забезпечує емоційність історії (радісно, з сумом, гнівно, стурбовано, захоплено). Пам'ятайте про добір слів, інтонацію, використання пауз, логічних наголосів, темпу, сили голосу тощо.

Не забувайте про слова: *одного разу...; потім...; після того, як...; на кінець...*

Врахуйте, що історія має закінчитися закликком до дії.

Рис. 3. Основні вимоги та поради до історій у запитаннях та діях.

Алгоритм дій зі структурування тексту історій

1	Знайомство з героєм.
2	Де і коли відбувається подія?
3	Що сталося?
4	Що герой пережив і відчув?
5	Як змінилося його життя?
6	Висновок-розв'язка.

Рис. 4. Складові алгоритму дій зі структурування тексту історій

На основному етапі опанування методу сторітелінг студенти:

- вносять власні «родзинки» до алгоритму та обґрунтовують свої нововведення;

- навчаються адаптовувати власні історії до цільової аудиторії, що передбачає врахування змісту, обсягу, форми та мовних способів і засобів організації тексту.

Також студенти опрацьовують такі види сторітелінгу, як:

- пасивний сторітелінг (оповідач розповідає підготовлену історію);

- активний сторітелінг (оповідач задіює слухачів як співповідачів).

Залучення студентів до активного сторітелінгу слугує підвищення їхньої мисленнєво-мовленнєвої діяльності та формуванню риторичних умінь.

Активізації дій із пошуку ідей та асоціацій для створення майбутніми учителями власних історій сприяє використання метафоричних карт-портретів «Персоніта» (Personita), «Персона» (Persona), авторами яких є Елі Раман (Ely Raman) та Морітц Егетмейер (Moritz Egetmeyer). Розглядаючи портрет на метафоричній карті, студенти навчаються уявляти, яким життям живе персонаж, що відчуває, про що думає. Якщо запропонувати обрати дві карти-портрети, то виникає уява про стосунки, симпатії / антипатії між персонажами. Також метафоричні карти сприяють розвитку умінь у майбутніх педагогів читати обличчя людей, розуміти зв'язки між ними, що, в свою чергу, допомагає формуванню риторичних вмінь, зокрема вмінь моделювати аудиторію та прогнозувати реакцію слухачів на виступ.

Процес опанування методу сторітелінг включає в себе й залучення студентів до створенню цифрових історій з використанням таких сервісів, як: Clossr, ZooBurst, Storify, Metta, Moovly, Wideo і GoAnimate, Pixton, Chogger і ToonDoo та ін.

Також під час організації навчання, спрямованого на формування в майбутніх учителів початкової школи риторичних умінь, використовуються вправи та їхні комплекси. Термін «*комплекс вправ*» використано на позначення вправ, об'єднаних загальною дидактичною метою, які за своєю сутністю є багаторазовим повторенням певних видів діяльності з метою їх засвоєння на основі розуміння та супроводжується свідомим контролем і коригуванням. Вихідним принципом створення комплексу вправ для розвитку риторичних умінь є принцип єдності змісту та процесу навчання.

Особлива роль надається вправам:

- тренувальним, які сприяють формуванню риторичних умінь у стандартних умовах (за зразком, інструкцією, завданням);

- творчим, які за змістом і методикою виконання наближаються до реальних риторичних ситуацій.

Серед тренувальних вправ, які запроваджуються під час е-навчання, важливого значення набувають вправи на розвиток умінь володіти диханням, властивостями голосу, дикцією, інтонацією залежно від змісту і мети словесної діяльності.

Вправи на налаштування дихання

Вправа 1. Не напружуючись, зробіть видих на 6-9-12 одиниць. На кожні 3 одиниці вимовляйте один звук. Починайте з двох звуків [з] і [ж]. Далі додайте [ф] і на 10-12 одиниць. Якщо помітите, що видихати на 12 одиниць відразу важко, порухайте на три звуки, а четвертий додайте поступово по одній одиниці. Вправу повторіть 3-4 рази.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
з	-	-	ж	-	-	з	-	-	ф	-	-

Якщо вправу виконувати легко, то збільшіть кількість одиниць під час видиху та додавайте інші приголосні.

Вправа 2. Чітко вимовляйте голосні звуки:

- [О] – [У] – [Е] – [І] – [И] – [А].
- [І] – [Е] – [А] – [О] – [У] – [И].
- [А] – [О] – [У] – [Е] – [И] – [І].
- [Е] – [И] – [І] – [А] – [О] – [У].
- [Ю] – [Ї] – [Є] – [Я] – [І] – [И].
- [Їа] – [Їе] – [Їу] – [Їі] – [І] – [И].
- [І] – [И] – [Їі] – [Їе] – [Їу] – [Їа].
- [І] – [Їі] – [Е] – [Їе] – [У] – [Їу].
- [И] – [Їі] – [Е] – [Їе] – [А] – [Їа].

Вправа 3. Чітко вимовляйте дзвінкі приголосні звуки української мови.

Повторіть кожен рядок 8-10 разів та постійно стежте за правильністю артикуляції звуків.

- [Б] – [Д] – [Дз] – [З] – [Дж] – [Ж] – [Г] – [Г].
[П] – [Ф] – [Т] – [Ц] – [С] – [Ч] – [Ш] – [К] – [Х].
[Б] – [П], [В] – [Ф], [Г] – [К], [Г] – [Х], [Д] – [Т], [Ж] – [Ш], [З] – [С].
[М] – [Б] – [П] – [В] – [Ф].
[Н] – [Д] – [Т] – [Ц] – [З] – [С] – [Дз].
[Р] – [Ч] – [Ш] – [Ж] – [Й] – [Дж].
[Г] – [К] – [Г] – [Х].
[Ш] – [Ч] – [Ж] – [Дж].
[С] – [Ц] – [З] – [Дз].

Вправа 4. Чітко вимовляйте ускладнені сполучення звуків, поступово прискорюючи темп:

- [ЛРІ]-[ЛРЕ]-[ЛРА]-[ЛРО]-[ЛРУ]-[ЛРИ].
[РЛІ]-[РЛЕ]-[РЛА]-[РЛО]-[РЛУ]-[РЛИ].
[ВДІТІ]-[ВДЕТЕ]-[ВДАТА]-[ВДОТО]-[ВДУТУ]-[ВДИТИ].
[КПТІ]-[КПТЕ]-[КПТА]-[КПТО]-[КПТУ]- [КПТИ].
[ТЛЗ]-[ДЖР]-[ВРЖ]- [МКРТЧ].
[КПТ]-[КФТ]-[КШТ]-[КСТ]-[КТЦ].
[КЖДА]-[КЖДЕ]-[КЖДО]-[КЖДУ]-[КШТА]-[КШТЕ]-[КШТУ]-[КШТО].
[ГБДУ]-[ГБДО]-[ГБДЕ]-[ГБДИ]-[ГБДА]-[ГБДІ] (голосно).
[ПТКУ]-[ПТКО]-[ПТКА]-[ПТКИ]-[ПТКЕ]-[ПТКІ].
[КЧКУ]-[КЧКО]-[КЧКЕ]-[КЧКА]-[КЧКИ]-[КЧКІ].

Вправа 5. Енергійно вимовляйте [П]-[Б], [П]-[Б], [П]-[Б] (ці звуки зміцнюють м'язи губ). Енергійно вимовляйте [Т]-[Д], [Т]-[Д], [Т]-[Д] (ці звуки зміцнюють м'язи язика). Енергійно вимовляйте [К]-[Г], [К]-[Г], [К]-[Г] (ці звуки зміцнюють м'язи гортані).

Вправа 6. Виголосіть фразу з підвищенням голосу до її кінця: «Гнів, о богине, оспівай Ахіллеса, Пелєєва сина!».

Вправи

на розвиток уміння управляти мімікою, жестами, поставою відповідно до змісту і мети мовленнєвої діяльності

Вправа 1. Виконайте вправу на активізацію і розминку м'язів обличчя (за Крістіном Лінклейтером).

Декілька разів підніміть і опустіть праву брову. Декілька разів підніміть і опустіть ліву брову. Декілька разів підніміть і опустіть праву щоку. Декілька разів підніміть і опустіть ліву щоку. Декілька разів підніміть і опустіть верхню губу. Декілька разів підніміть і опустіть нижню губу. Відтягніть правий куточок рота в бік і відпустіть його. Відтягніть лівий куточок рота в бік і відпустіть його. Чергуйте розтягування правого і лівого куточка. Зморищить перенісся і відпустіть його. Порухайте переніссям угору і вниз. Одночасно підніміть ліву брову і відтягніть правий куточок рота.

Відпустіть. Одночасно підніміть праву брову і відтягніть лівий куточок рота. Відпустіть.

Придумайте будь-яку комбінацію рухів, яка допомагає витягнути м'язи обличчя за всіма напрямками: вертикально, горизонтально, по діагоналі. Перевірте за допомогою дзеркала, наскільки Вам вдаються задумані рухи.

Вправа 2. Уявіть, що до зап'ястку рук прив'язані повітряні кульки. Відчуйте, що руки настільки легкі, що повітряні кульки спокійно переміщують руки вперед-назад, вправо-вліво, вгору-вниз. Подумки керуйте кульками, до яких «прив'язані» руки. Кульки можуть літати повільно і плавно. У результаті руки рухаються плавно-плавно, без ривків у всіх трьох площинах. Пришвидшення й уповільнення рухів теж відбувається плавно. На виконання вправи – 2-3 хвилини.

Вправа 3. «Рибки». Уявіть, що кисті рук – дві золоті риби, долоні і передпліччя – це хвости рибок, а аудиторія – великий акваріум. Риби повільно плавають, рухаючи хвостиками. Виконання вправи – 30 секунд.

Вправа 4. «Кулька». Рухами кистей рук створіть сферу маленької кульки. Рухайте руками так, щоб охопити всю поверхню кульки, періодично проводячи пальцями і долонями по всіх точках поверхні кульки. Кулька поступово збільшується, із маленької вона стає великою, діаметром у півметра. Рухи виконуйте повільно і плавно. На виконання вправи – 30 секунд.

Вправа 5. Придумайте жест та покажіть його наступному учаснику. Кожен наступний учасник показує свій жест і попереднього учасника.

Вправа 6. Передайте по колу за допомогою міміки різні емоції: усмішку, сердитість, зляканість, страшилку, здивування, смуток, страждання, зневагу, сором'язливість, вітання.

Творчі вправи

Вправа 1. «Озвучуємо фільм».

Складіть партитуру до промови героя художнього фільму. Потренуйтеся в декламації. Прочитайте текст одногрупникові, а після – виголосіть його перед слухачами.

Брати мої!

Усмирить серця!

Загляньте в глибину своєї душі!

Сьогодні буде випробуватися ваша мужність!

Якщо в розпал битви, вам знадобиться нагадування, заради чого ви воюєте, заради чого можна віддати все, що у вас є, – подивіться на того, хто б'ється поруч із вами!

Ось заради чого ви йдете в бій! Це бойове братство! Нерозривний зв'язок, який у сутичці лише міцнішає! Ніхто не буде вам ближчий, ніж ті, хто проливав кров поряд із вами. Бо немає нічого найдостойнішого, ніж захищати тих, хто готовий віддати своє життя за вас!

Бийтеся хоробро сьогодні!

Ви б'єтесь за своїх братів!

Ви б'єтесь за свої сім'ї!

І головне – ви б'єтесь за Грецію! («300 спартанців»)

Вправа 2. Поясніть будь-яке поняття, з яким ознайомлюються молодші школярі, за допомогою аналогії. Наприклад, поняття «слово» і «речення» можна розкрити так:

Діти, ви збирали розсипані намистинки? Подивіться: у мене в руці перлінка. Вона красива, блискуча. Але одну перлінку складно десь застосувати. А якщо таких перлинок багато, то з них можна зробити намисто.

З подібним явищем ми зустрічаємося і в українській мові. Одне слово не висловлює якусь думку. Але якщо декілька слів об'єднати за змістом, то вийде речення...

Вправа 3. Висловіть власне ставлення до того, про що говорите. Наприклад: *Ось який цей префікс (при-). Мені здається, що він добрий, скромний і несамотійний. Йому б поряд із ким-небудь знаходитися: приморський, пришкільний; зробити щось трішки – присісти; до когось приблизитися...*

Вправа 4. Створіть риторичні визначення, давайте образну характеристику поняттям «веселка», «тінь», «займенник».

Наприклад: *Ланки – спіймана в пастку думка, яка може різними шляхами вислизнути від мисливця. Відрізок – частина доріжки, що має початок і кінець. Лінія горизонту – місце зустрічі неба і землі.*

До творчих вправ можна віднести і театральні етюди. Під театральними етюдами (від фр. *Étude* – «робота», «штудія») розуміють вправи, які слугують для розвитку та вдосконалення акторської техніки, що складається з різних сценічних дій, імпровізованих чи заздалегідь розроблених викладачем. Розрізняють театральні етюди на перевтілення (будуються на основі особистих спостережень) та в запропонованих обставинах («грати» самого себе в різних життєвих ситуаціях).

Приклад театрального етюду для застосування під час формування риторичних умінь.

Етюд 1. Прочитайте текст, застосовуючи поставу, рух, міміку та жестикуляцію. Спробуйте домогтися гармонії положення тіла, руху і жестикуляції.

Ліс ще дримає... (Повільно показати рухом руки навколо себе, озируючи поглядом). Непорушно стоять дерева, загорнені в сутінь... (Повільно пройтися, вслухаючись).

Тихо навкруги, мертво... (Повернутися довкола, підійти до дерев). Лиш де-не-де прокинеться пташка, непевним голосом обізветься зі свого затишку. Ліс ще дримає... (Михайло Коцюбинський).

Також під час організації е-навчання, спрямованого на формування в майбутніх учителів початкової школи риторичних умінь, використовується *метод словесної дії*. Цим методом передбачено безпосереднє відтворення оратором тексту промови з доцільним застосуванням засобів логіко-емоційної виразності (пауз, логічних наголосів, мелодики мовлення, темпу, постави, міміки, жестів) відповідно до поставлених перспективних завдань:

- Що потрібно сповістити слухачам?
- Які думки й почуття передати їм?
- Які роздуми та переживання викликати?
- У чому переконатися?

Майбутнім учителям початкової школи необхідно оволодіти вмінням складати партитуру тексту промови, що є своєрідною програмою дій педагога, складеної за допомогою загальноприйнятих умовних знаків (табл. 5).

Таблиця 5

Умовне позначення засобів логіко-емоційної виразності
в партитурі тексту промови

Умовне позначення	Тлумачення умовного позначення
<i>I, II, III</i>	позначення паузи (коротка, середня, довга)
	позначення наголошеного слова
	позначення підвищення тону (мелодія злету)
	Позначення зниження тону (мелодія спаду)
	позначення пришвидшення темпу
-----	позначення уповільнення темпу

Складання партитури до тексту промови розвиває у майбутніх учителів уміння аналізувати текст, занурюватися в його зміст, визначати найголовніші слова, з'ясовувати інтонацію, добирати відповідний темп, досягати того, щоб слухачі не лише почули, зрозуміли, а й побачили те, про що говорить оратор. Студент має навчитися не просто відтворювати слово, а відчутти його на звук, образ, навіть смак. Від цього слова повинно стати слухачам тепло або холодно, приємно, незручно, спокійно тощо.

Під час е-навчання, спрямованого на формування в майбутніх учителів початкової школи риторичних умінь, використовується моделювання (англ. scientific modelling, simulation, нім. modellieren, modellierung, simulation). Це метод дослідження явищ і процесів, що ґрунтується на заміні конкретного об'єкта досліджень (оригіналу) іншим, подібним до нього (моделлю). Як стверджує О. Савченко [17], моделювання – це метод дослідження об'єктів на їх моделях-аналогах; побудова і вивчення моделей реально існуючих предметів і явищ і тих, що спеціально сконструйовані; у навчанні моделі розуміють як зміст, що треба засвоїти, як засіб засвоєння.

Розроблена модель «Моделювання промови» (рис. 5), забезпечуючи наочність, видимість, легкість оперування її компонентами, слугує розвитку риторичних вмінь, зокрема:

- уміння структурувати зміст промови;
- уміння постановки завдання, моделювання, прийняття рішення, перевірки моделі, формулювання висновків.

Робота з моделлю «Моделювання промови» організовується в такий спосіб: студенти отримують веб-картки зі структурними компонентами інформаційної промови та їхніми можливими риторичними методами / прийомами застосування. Веб-картки містять назви структурних компонентів інформаційної промови та можливі риторичні методи / прийоми їх реалізації (рис. 7): вітання, звертання, ситуація з життя, події, що хвилюють суспільство, аналогічний метод, проблемний метод, метод теорія – практика, метод причина – наслідок, метод поділу цитати, елегантний / доцільний / апелювальний фінал тощо.

Під час е-навчання студенти поступово залучаються до виконання таких завдань:

Завдання 1. Упродовж 3-х хвилин оберіть спільну тему інформаційної промови.

(Варіанти тем інформаційних промов: «Як стати гарним педагогом-оратором?», «Які ефективні методи вивчення української мови» тощо).

Завдання 2. Упродовж 2-х хвилин визначте загальну мету інформаційної промови.

(Приклад виконання завдання: «Я хочу, щоб слухачі дізналися про п'ять основних секретів....», «Я хочу, щоб слухачі засвоїли три основні методи...»).

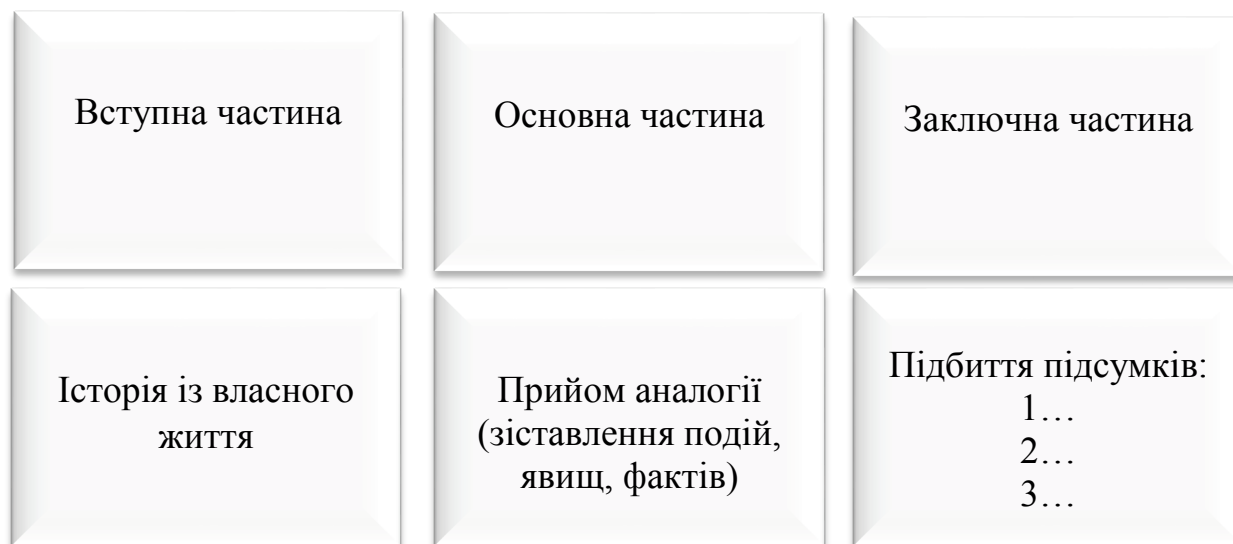

Рис. 5. Варіант веб-карток для побудови моделі «Моделювання промови» (за Г. Л. Бондаренком)

Завдання 3. Упродовж 3-х хвилин ознайомтеся зі змістом карток. Упродовж 10–15 хвилин складіть за допомогою карток модель інформаційної промови.

Коментар щодо організації виконання студентами завдання 3. Прийоми, які описані на картах, повинні найдоцільніше розкривати обрану тему. Під час складання моделі дозволяється отримати три консультації педагога. Варіант оформлення моделі промови зображено на рисунку 6.

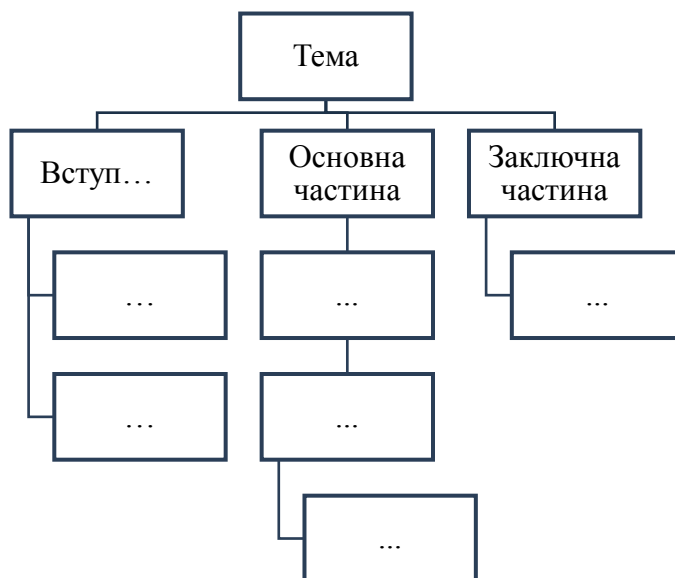

Рис. 6. Варіант оформлення моделі промови.

Після побудови моделі майбутньої промови спікери від кожної з веб-груп упродовж 2–3 хвилин презентують назагал результати спільної роботи, аргументуючи обрання риторичних методів / прийомів для розкриття теми промови.

З метою формування в майбутніх учителів початкової школи риторичних умінь під час е-навчання застосовуються *риторико-педагогічні задачі*. Ці задачі

являють собою різновид ситуативного завдання, вирішення якого вимагає переосмислення накопичених теоретичних та практичних знань із педагогічної риторики. Прикладом риторичної задачі є наступне завдання.

Поясніть, з якою метою вчитель початкової школи на уроці застосовує:

- фрази («Послухайте, будь ласка...», «Прошу звернути на це увагу...»; «Я ще раз звертаю вашу увагу на ...»);

- займенники I та II особи («Я спробую вас переконати в тому, що...», «Вам відомо, що...», «Звісно вас цікавить...», «Я не можу не поділитися з вами своїми враженнями, думками»);

- дієслова у формі I та II особи наказового способу («Поміркуємо!», «Спробуємо розібратися!», «Виправте, якщо я помилилася!», «З'ясуємо...», «Уважно послухайте!..», «Думаймо!..»). *Обґрунтуйте свою відповідь.*

Також у процесі е-навчання, спрямованого на формування у майбутніх вчителів початкових класів риторичних умінь, застосовується *метод відеозапису*. Цим методом передбачено створення навчальних відеоматеріалів та їх застосування з метою оцінювання риторичних умінь у майбутнього вчителя початкової школи та удосконалення його ораторської майстерності.

На думку Пітера Лойзоса (Peter Loizos), відеозапис необхідний «кожен раз, коли який-небудь набір людських дій є складним і важким для всебічного опису» [12, с. 149].

Досвід Андреа Гарсез (Andrea Garcez), Розалії Дуарте (Rosalia Duarte), Зени Айзенберг (Zena Eisenberg) [5] вказують на те, що відеозапис дозволяє охоплювати аспекти, які можуть залишитися непоміченими під час використання інших ресурсів. Ними є: тіло, міміка, вербальне мовлення, індивідуальне читання тексту, реакція на читання тексту вголос тощо.

З метою діагностування риторичних умінь рекомендуються такі технічні прийоми відеозйомки та етапи перегляду відеоматеріалів:

- зйомка з однієї точки нерухомою камерою (статичний кадр);

- зйомка нерухомою камерою із наближенням до об'єкта (технічний прийом «у наїзд»);

- зйомка нерухомою камерою із віддаленням від об'єкта (технічний прийом «у від'їзд»).

Перегляд та аналіз власного виступу у відеозаписі дає безцінний зворотний зв'язок, призводять до стрибкоподібного розвитку риторичних умінь та ораторської майстерності студента. Для отримання максимальної користі від перегляду відеозапису доцільно проводити його у кілька етапів, послуговуючись при цьому рекомендаціями, визначеними С. Шипуновим [22].

Етап 1. Подивитися свій відеозапис «як є». Під час першого перегляду краще налаштуватися на позитив і зазначити сильні сторони: що подобається, що необхідно залишити.

Етап 2. Перегляд лише зображення (без звуку). Спостерігаючи лише за картинкою, можна детально проаналізувати рух, жести, міміку, поставу.

Етап 3. Прослуховування голосу (без картинки). Слухаючи лише свій голос, легко відслідкувати чіткість дикції, багатство інтонації, рухливість голосу, мелодіку мовлення, варіювання темпу, плавність дихання, застосування

пауз (логічних, граматичних, логіко-граматичних, ритмічних, психологічних).

Етап 4. Прискорене перемотування. Під час такого перегляду легко побачити жести-паразити, визначити різноманітність або однотипність рухів і жестів.

Етап 5. Перегляд відеозапису «як є». На цьому етапі перегляду можна сконцентруватися вже на тому, що додати, змінити, покращити.

Використання методу відеозапису під час е-навчання спричинює виникнення у студентів високого рівня творчості та життєвих вражень на основі власних спостережень, веб-спілкування з одногрупниками.

За допомогою відеозапису можна здійснювати риторичний аналіз виступу. Зазначене дозволяє формувати вміння аналізувати й оцінювати рівень сформованості риторичних умінь. З метою формування риторичних умінь доцільно використовувати такі види риторичного аналізу, як:

- репродуктивний аналіз, спрямований на виявлення риторичних успіхів і недоліків;

- аналіз із оцінкою, що передбачає формування вміння оцінювати ефективність тих чи інших риторичних прийомів, риторичних умінь;

- аналіз із прогнозуванням, що формує механізм антиципації (висування припущення про подальший розвиток власних риторичних умінь).

Під час е-навчання, спрямованого на формування у майбутніх учителів початкових класів риторичних умінь, застосовуються різні засоби, у тому числі й комп'ютерний (електронний) тренажер. Рациональне застосування риторичних комп'ютерних тренажерів уможлиблює:

- інтенсифікацію діяльності педагога і студентів під час е-навчання;

- підвищення якості формування риторичних умінь;

- організацію освітнього процесу з дотриманням таких дидактичних принципів, як: індивідуалізація, диференціація, науковість, наочність тощо.

Розроблення комп'ютерного тренажера з формування риторичних умінь майбутніх педагогів здійснюється у два етапи:

I етап – підготовка змістової складової;

II етап – вибір програмного забезпечення і платформи розміщення (наприклад, для створення комп'ютерного риторичного тренажера можна скористатися програмним забезпеченням Microsoft Visual Studio).

Розроблення комп'ютерного тренажера з формування риторичних умінь реалізується з дотриманням таких вимог:

- дотримання дидактичної системності у підборі завдань;

- реалізація методичної послідовності під час виконання завдань;

- інтерактивність під час виконання тренувальних завдань;

- забезпечення свободи вибору навчальної траєкторії.

Авторський риторичний тренажер для е-навчання (Г. Бондаренка, К. Сізоненко) використовується як тренінговий та корекційний засіб відпрацювання предметних ораторських умінь, зокрема оволодіння властивостями голосу, дикцією, мімікою, жестикуляцією (рис. 10).

Рис. 10. Скриншоти сторінок авторського риторичного тренажера для е-навчання (автори: Г. Бондаренко, К. Сізоненко)

Під час е-навчання, спрямованого на формування у майбутніх учителів початкової школи риторичних умінь, можуть використовуватися різні засоби. За результатами організації е-навчання в Педагогічному інституті Київського університету імені Бориса Грінченка, встановлено ефективність використання таких засобів, як: відеокамера, комп'ютерний риторичний тренажер для е-навчання, відеозаписи фрагментів художніх фільмів з високим рівнем ораторської майстерності акторів, відеофрагменти промов ораторів, аудіотексти взірцевих промов учителів, сайти з ораторського мистецтва, online комунікації, фрагменти відеоуроків педагогів тощо.

Ефективному формуванню риторичних умінь у майбутніх учителів початкових класів сприяє дотримання таких дидактичних умов: добір ефективних форм, методів і засобів формування риторичних умінь; моделювання навчальних дисциплін освітньої програми з точки зору ефективності формування риторичних умінь; формувальний аналіз викладачем процесу і результату формування в студентів риторичних умінь під час е-навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко Г. Л. Змістове забезпечення підготовки вчителя початкової школи до мовленнєво-риторичної діяльності в США та європейських країнах (Болгарія, Франція, Польща). *Початкова школа*. 2017. № 11. С. 53–56.
2. Бондаренко Г. Л. Підготовка вчителя до риторизації освітнього процесу в початковій школі // *Навчання й виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку у викликах сьогодення*: монографія / за заг. ред. О. В. Любової, І. П. Рогальської-Яблонської. Суми : ФОП Цьома С.П., 2018. 444 с.
3. Бондаренко Н. Storytelling як комунікаційний тренд і всепредметний метод навчання. *Молодь і ринок*. №7 (174). 2019. С.130–135.
4. Голуб Н. В. Риторичні вміння як базовий компонент риторичної компетенції старшокласників. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя*. Психолого-педагогічні науки. 2011. № 5. С. 56–58.
5. Garcez A., Duarte R., Eisenberg Z. Production and analysis of video recordings in qualitative research. URL: http://www.scielo.br/scielo.php?pid=S1517-97022011000200003&script=sci_arttext&tlng=en (дата звернення: 10.04.2020).
6. Гордиенко Н. Е. Профессионализм и компетентность в системе высшего педагогического образования Франции. Коломна, 2013. С. 65–68.
7. Горобец Л. Н. Риторические умения как базовый компонент риторической компетенции учителя. URL: http://Lib.herzen.spb.ru/text/gorobets_9_50-170-175.pdf. (дата звернення: 10.04.2020).
8. Dalongvillc A. (Se) former par les situations-problèmes: Des destabilisations constructives. M. Huber. Lyon: Chronique Sociale, 2000. 202 p.
9. Зарубіжний досвід професійної підготовки педагогів: аналітичні матеріали / Н. М. Авшенюк, Л. М. Дяченко, К. В. Котун, М. М. Марусинець, О. І. Огієнко, О. В Сулима, Н. О. Постригач. Київ : ДКС «Центр», 2017. 83 с.
10. Из текста закона «О высшем профессиональном образовании» от 4 января 2007 г. URL: www.ed.gouv.fr (дата звернення: 10.04.2020).
11. Leloup S. L'enseignant et les représentations du cours «idéal». Université de Reims, 2003. Pp. 328 – 351.
12. Loizos P. Vídeo, filme e fotografias como de documentos pesquisa. In: BAUER, M. W.; GASKELL, G. (Orgs.). Pesquisa qualitativa com texto, imagem e som. 2. ред. Petrópolis: Vozes, 2008. p. 137–155.
13. Магистърска програма Реторика. Философски факултет. URL: <http://phls.uni-sofia.bg/article/details/118#tab177> (дата звернення: 10.04.2020).
14. Оптимізація циклу соціально-гуманітарних дисциплін у вищій освіті України в контексті євроінтеграції : монографія / Б. А. Воронкова, М. А. Дебич, Н. М. Дем'яненко, Н. О. Дівінська та ін.; за заг. ред. Г. В. Онкович. Київ, 2014. 326 с.
15. Ранюк О. П. Сучасний стан навчання риторики майбутніх філологів польської мови у ВНЗ України та Польщі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки. 2015. Вип. 131. С. 119–122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2015_131_30 (дата звернення: 10.04.2020).

16. Retter H. Komunikacja codzienna w pedagogice; przeklad : M. Wojdak. Piatkowska. GWP. 352 p.

17. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник. Київ : Грамота, 2012. 504 с.

18. Сагач Г. М. Словник основних термінів і понять риторики. Київ : МАУП, 2006. 280 с.

19. Салберг Пасі. Фінські уроки 2.0 : Чого може навчитися світ з освітніх змін у Фінляндії / Пасі Салберг; пер. з англ. А. Р. Шиян; наук. ред. Р. Б. Шиян. 2-ге вид. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 240 с.

20. Teresa Pierce The Evolution of Human Communication: From Theory to Practice. URL: <https://ecampusontario.pressbooks.pub/evolutionhumancommunication/chapter/chapter-7/> (дата звернення: 10.04.2020).

21. The New Professional QTS standards for Classroom Teachers in England. URL: <http://escalate.ac.uk/downloads/3751.pdf> (дата звернення: 10.04.2020).

22. Шипунов С. Просмотр видеозаписей. Видеотренинг. Как смотреть свои видеозаписи. URL: <http://www.orator.biz/library/archive/070/> (дата звернення: 10.04.2020).

SCIENTIFIC EDITION

Монографія
MONOGRAPH

*Європейські та вітчизняні тренди підготовки майбутніх
учителів початкової школи: тезисна теорія та варіативна
практика з е-навчанням*

*European and domestic trends in the training of future primary
school teachers: thesis theory and variable practice
with e-learning*

Авторський колектив; за наук. ред. д. пед. н. П. І. Мієр

*Authoring team; in accordance with the scientific edition of
Dr. of Ped. Science P. I. Miyer*

Service sheet 14.18
Circulation 500 copies.
Signed: November 20, 2020

Published:
ScientificWorld -Net Akhat AV
Lußstr 13,
Karlsruhe, Germany

Publisher is not responsible for accuracy
information and scientific results presented in the monograph

ISBN 978-3-949059-01-8

